

Je to příroda či ne?

PhDr. Klára Woitschová, Ph.D.,

Archiv Národního muzea a Katedra pomocných věd historických a archivnictví FF UK.

Heraldika – stylizace nebo odraz reality?

Heraldika je na jedné straně společenská šifra, na druhé systém znamení, který je založen na figurách a tinkturách (barvy, kovy, kožešiny), které jsou uspořádány na štítu podle určitých pravidel a principů. Tato pravidla odlišují evropskou heraldiku od emblematických systémů využívaných na jiných kontinentech.

V počátcích heraldiky ve 12. století se na štítech objevovalo něco kolem dvacátky znamení, mezi nimiž měly převažující zastoupení geometrické tvary a zvířata (lev a orl). Rostliny se začaly objevovat častěji až s končícím středověkem, stejně jako předměty každodenní potřeby.

Všechny figury jsou stylizované.

Zvířata: jelen, divočák, medvěd, vlk (souvisí se zálibou v lovu), kuň (pouze na Britských ostrovech), pelikán a holubice (aluze biblických témat), sokol (výjimečně), ostatní ptáci (spíše vyobrazení archetypu nežli náležející ke konkrétnímu druhu), ryby (také stylizované vyobrazení)

Rostliny: lilie, růže (symbolické zobrazení Panny Marie)

(J. Janáček - J. Louda, 1988)

... LEV PUSTINNÝ (PANTHERA LEO) - LEV ČESKÝ - LEV HOHENSTAUFSKÝ

Příklad 1 – Státní symbolika

V počátcích českého státu splývala symbolika panovnického rodu a jím ovládaného území. Od samého počátku se na znacích a pečetích, ale také mincích objevovala postupně dvě zvířata – orlice a lev. V počátcích (cca do poslední třetiny 12. století) byla obě zvířata používána coby symboly odvahy a síly, později převážilo čistě heraldické zobrazení obou figur. Česká knížata a později králové přejímali do svých znaků motivy obdobné těm, které užívali římscí císařové, přičemž motivy této nápodoby byly čistě politické.

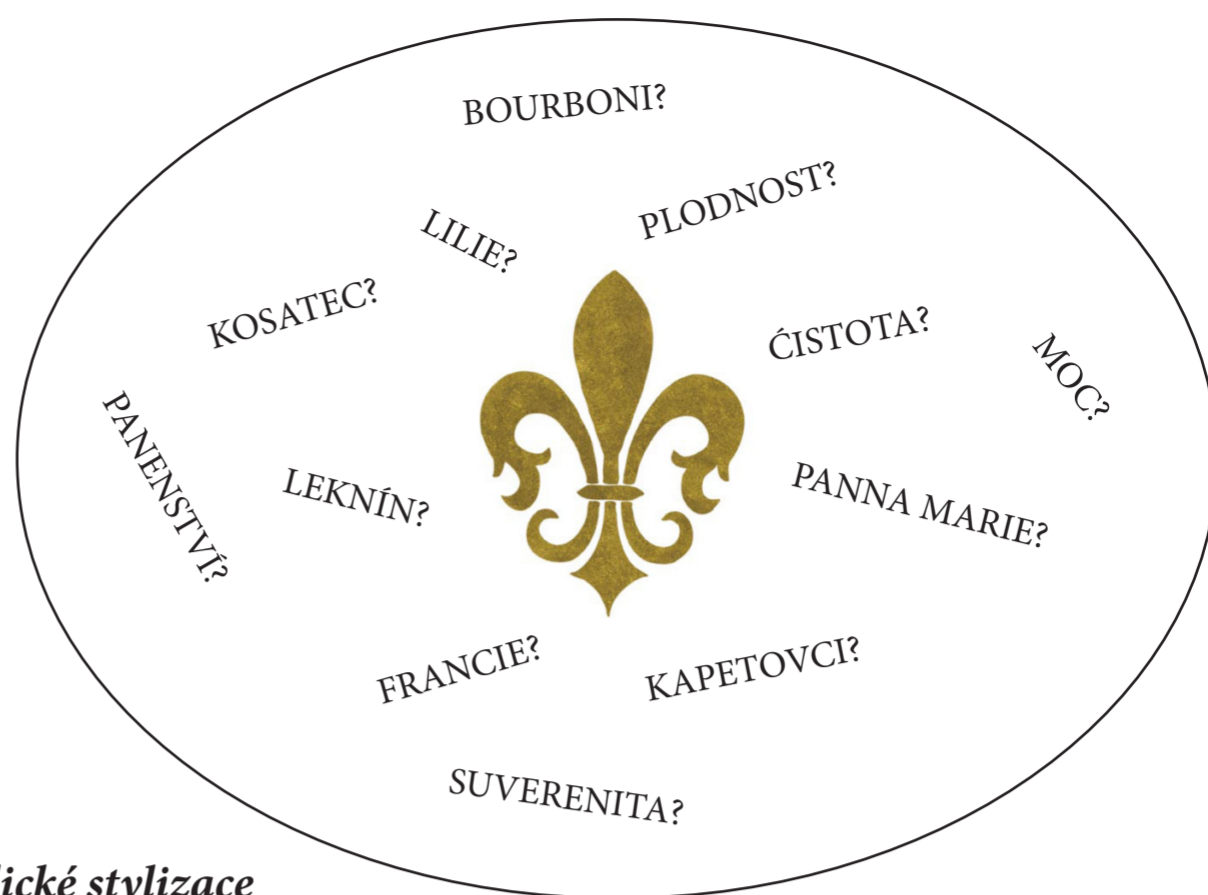
Chronologie:

1179–1253: plaménková orlice

1213–1247: jednoocasý lev

1247 – dodnes: dvouocasý lev

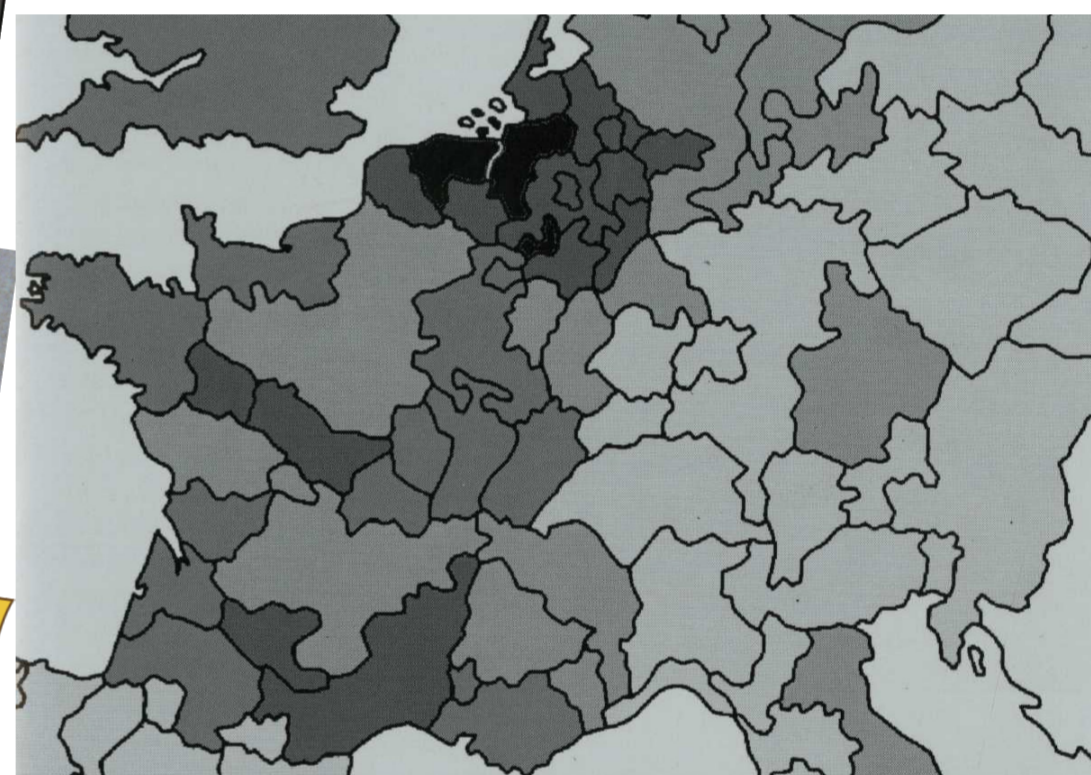
ORLICE SKALNÍ (AQUILA CHRYSAETOS) - ORLICE SVATOVÁCLAVSKÁ - ORLICE ŘÍŠSKÁ ...

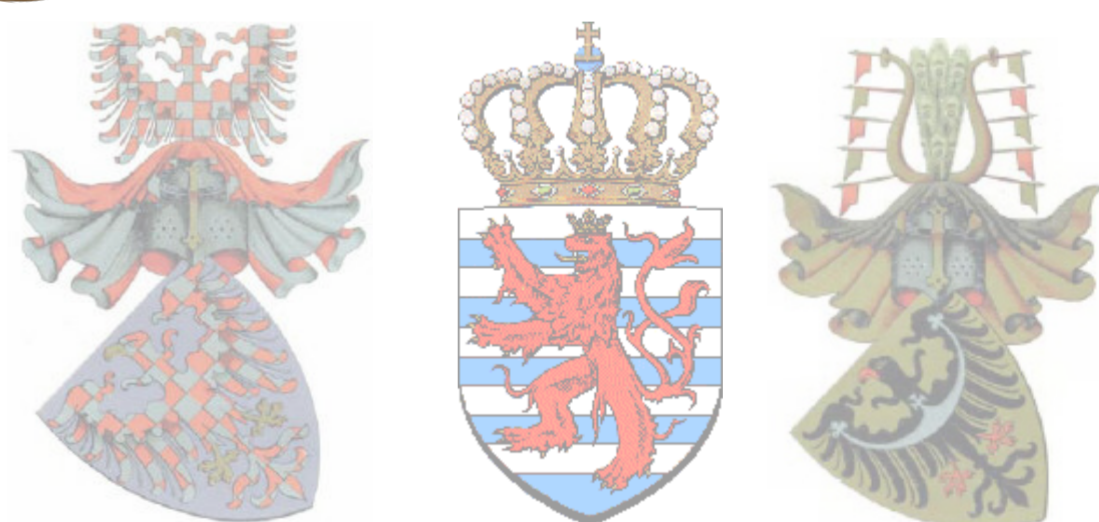
Heraldické stylizace

- Tvarové: Provedení nerespektuje velikostní poměry figur, některé části jsou záměrně zvětšené (drápy, jazyky lvů a orlic, listy a plody stromů a keřů, hroty a opeření u strel, kopyta a hřívy koní), není to ovšem karikatura. Pojetí figur má být také adekvátní vlastnostem, které figura má vyjadřovat (majestátnost, odhodlanost, pokora, ladnost...)

- Barevné: Figury jsou zobrazovány buď „přirozených barev“ nebo je jejich barva určena v popisu, často zcela v rozporu s přirozeným vzhledem věci, zvířete či rostliny. Smyslem je vytvořit symbol a nikoli zdokumentovat reálnou předlohu.

Obr. 1: Četnost zastoupení lva v heraldice: nejtmaší barva 70 %, nejsvětější méně než 5 % (Zdroj: M. Pastoureau, 1997).

Závěr

Byť prapůvodním předobrazem některých heraldických figur jsou přírodní motivy, záhy po vzniku symbolického systému a pravidel heraldiky a sfragistiky došlo k jejich odpoutání. Heraldické / sfragistické zobrazení je nutno interpretovat v historických souvislostech a nástroji příslušných pomocných věd. Motivace k užívání přírodních motivů byla různá, převažujícím způsobem působil symbolický obsah připisovaný jednotlivým figurám, svou významnou úlohu však sehrávaly i politické či mocenské důvody. Další okolnosti mohou souviset např. s osobními či místními jmény (tzv. mluvící znaky). Teprve moderní heraldika také umožňuje zobrazení některých reálií. Ani tak však nelze s heraldickým / sfragistickým zobrazením pracovat jako s obrazem věrně zachycujícím realitu.

Příklad 2 – Obecní pečeti v 17.–19. století

Venkovské obce byly jedním z posledních prostředí, které využívalo ke své prezentaci prostředků heraldiky a sfragistiky. Komunální znaky se objevují až v průběhu raného novověku, přičemž jejich množství výrazně narůstalo zejména od konce 17. století. Určující pro podobu pečeti (o znacích je možno mluvit až později, po roce 1848, resp. 1850) byla vůle vrchnosti.

Obsah pečetního pole:

Erbovní – znak vrchnosti

Nápisový – jméno obce

Obrazový / věcný – zvířata, rostliny, předměty každodenní potřeby

Příklad panství Richmburk (Chrudimský kraj)

Herálec - býčí hlava / Holec - husa / Kameničky - veverka / Krouna - pták / Otradovice - pes

Pustá Kamenice - jelen / Pustá Rybná - ryby / Radčice - rak / Raná - kohout / Rychnov - medvěd

Prameny: Archiv Národního muzea, Eichlerova topografická sbírka; obrázky pečeti z tohoto fondu foto Klára Woitschová

Literatura: M. Pastoureau, Heraldry. Its Origins and Meaning, London 1997; Týž, Vznik erbů na Západě. Stav problému + Původ erbů - problém k vyřešení? + Rozšíření erbů a počátky heraldiky, vše in: Sborník archivních prací 50, 2000, s. 329-394; O. Neubecker, Wappenkunde, München 2007; T. Krejčík - J. Krejčíková, Základy heraldiky, sfragistiky a genealogie, Brno 1983; M. Buben, Encyklopedie heraldiky, Praha 1997; K. Woitschová, Otisky dějin, Praha 12014; J. Janáček - J. Louda, České erby, Praha 1988. Obrázky, pokud není uvedeno jinak, z Wikimedia Commons.